

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 9

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

REFLEKSIV TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHDA IBN SINO DIDAKTIK QARASHLARINING NAZARIY-PEDAGOGIK AHAMIYATI

Usmanova E'zoza Zokirjonovna

Namangan davlat universiteti, tadqiqotchi.

e-mail: usmonovaezoza@mai.ru **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0006-1155-1168>

Annotatsiya.

Mazkur maqolada refleksiv tafakkurni shakllantirish jarayonining nazariy-metodologik asoslari Sharq mutafakkiri Ibn Sinoning didaktik qarashlari kontekstida tahlil qilinadi. Tadqiqotda mutafakkirning bilish nazariyasi, aqlning bosqichma-bosqich kamol topishi, tajriba va mushohada birligi, mantiqiy tafakkur hamda axloqiy-intellektual tarbiya haqidagi qarashlari refleksiya fenomeni bilan integrativ holda talqin etiladi.

Kalit so'zlar: refleksiv tafakkur, didaktika, bilish nazariyasi, metakognitsiya, aqliy faoliyat, mantiqiy mushohada, o'z-o'zini tahlil qilish, intellektual tarbiya, Sharq pedagogik merosi, Ibn Sino ta'lim konsepsiyasi, uzluksiz ta'lim, refleksiv pedagogika.

ТЕОРЕТИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ДИДАКТИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ ИБН СИНО В ФОРМИРОВАНИИ РЕФЛЕКСИВНОГО МЫШЛЕНИЯ

Усманова Эъзоза Зокиржоновна

Наманганский государственный университет, исследователь.

Аннотация.

В статье анализируются теоретико-методологические основы процесса формирования рефлексивного мышления в контексте дидактических взглядов восточного мыслителя Ибн Сины. В исследовании теория познания мыслителя, его представления о поэтапном развитии разума, единстве опыта и размышления, логическом мышлении, а также нравственно-интеллектуальном воспитании интерпретируются в интегративной взаимосвязи с феноменом рефлексии.

Ключевые слова: рефлексивное мышление, дидактика, теория познания, метакогниция, интеллектуальная деятельность, логическое рассуждение, самоанализ, интеллектуальное воспитание, восточное педагогическое наследие, образовательная концепция Ибн Сины, непрерывное образование, рефлексивная педагогика.

THEORETICAL AND PEDAGOGICAL SIGNIFICANCE OF IBN SINA'S DIDACTIC VIEWS IN SHAPING REFLECTIVE THINKING

Usmanova E'zoza Zokirjonovna

Namangan State University, Researcher.

Abstract.

This article analyzes the theoretical and methodological foundations of developing reflective thinking in the context of the didactic views of the Eastern thinker Ibn Sina. The study provides an integrative interpretation of Ibn Sina's theory of cognition, his views on the gradual development of intellect, the unity of experience and reflection, logical thinking, and moral-intellectual education in relation to the phenomenon of reflection.

Keywords: reflective thinking, didactics, theory of cognition, metacognition, intellectual activity, logical reasoning, self-analysis, intellectual education, Eastern pedagogical heritage, Ibn Sina's educational concept, lifelong education, reflective pedagogy.

Kirish. Zamonaviy globallashuv, axborotlar intensivligi va bilimlarning eksponentsial kengayishi bilan tavsiflanuvchi postindustrial jamiyat sharoitida ta'lim tizimining strategik vazifasi faqat tayyor bilimlarni transmissiya qilishdan iborat bo'lmay, balki shaxsning intellektual avtonomiyasini, o'z-o'zini boshqarish kompetensiyalarini hamda refleksiv tafakkurini shakllantirishdan iboratligi tobora yaqqol namoyon bo'lmoqda. Chunki bugungi kunda bilimlar hajmi tez yangilanadi, mazmun transformatsiyalanadi va mavjud informatsion resurslar o'quvchidan nafaqat qabul qilishni, balki tanqidiy saralash, qayta ishlash, muammoli vaziyatlarda qo'llash va eng muhimi, o'z tafakkur jarayonlarini tahlil qilishni talab etadi. Shu bois refleksiv tafakkur pedagogik kategoriya sifatida ta'lim nazariyasida markaziy metodologik tamoyilga aylanib, bilish jarayonining metakognitiv darajasini ifodalovchi muhim ko'rsatkich sifatida talqin qilinmoqda. Refleksiya — bu subyektning o'z bilish faoliyatini kuzatishi, tahlil qilishi, xatolarni aniqlashi, strategiyalarni optimallashtirishi va natijalarni ongli ravishda qayta qurish qobiliyati bo'lib, mazkur sifatlar mavjud bo'lmagan taqdirda bilimlar mexanik xarakter kasb etadi hamda barqaror intellektual kompetensiyaga aylanmaydi [1]. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, refleksiv tafakkur masalasi faqat zamonaviy pedagogika yoki kognitiv psixologiyaning

mahsuli emas, balki u inson tafakkuri evolyutsiyasi bilan birga tarixiy-falsafiy ildizlarga ega bo'lgan murakkab epistemologik hodisadir. Insoniyat tafakkuri tarixida bilish jarayonini ongli nazorat qilish, aqliy faoliyatni ichki tahlil qilish va idrokning darajalarini farqlash g'oyasi qadimdan mavjud bo'lib, bu masala Sharq mutafakkirlarining ilmiy merosida alohida o'rin egallaydi. Xususan, o'rta asr Sharq falsafasi va pedagogik tafakkuri doirasida bilishning ichki mexanizmlarini tizimli ravishda izohlagan, aqlning ontologik hamda gnoseologik mohiyatini chuqur tahlil qilgan va ta'lim jarayonini shaxsning ichki kamoloti bilan uzviy bog'lagan buyuk allomalardan biri — Ibn Sino hisoblanadi [2]. Ibn Sino ilmiy merosi ko'p qirrali bo'lib, u tibbiyot, mantiq, metafizika, psixologiya, axloqshunoslik va pedagogika sohalarini qamrab olgan integrativ bilim tizimini yaratgan. Uning nazariy qarashlarida ta'lim insonning tabiiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, aqliy quvvatlarni bosqichma-bosqich faollashtirish va idrokni mukammallashtirish jarayoni sifatida talqin qilinadi. Mutafakkir aqlni faqat bilish vositasi emas, balki o'z faoliyatini anglaydigan, xatolarni tuzatadigan, mantiqiy tekshiruvdan o'tkazadigan dinamik tizim sifatida tasvirlaydi. Bu yondashuv mohiyatan refleksiv tafakkur konsepsiyasiga mos keladi, chunki bunda bilish subyekti o'z fikrlashini obyekt sifatida kuzatadi. Shunday qilib, Ibn Sinoning didaktik qarashlarida "o'rganish" tashqi axborotni o'zlashtirish emas, balki ichki intellektual faoliyatni tashkil etish jarayoniga aylanishi ta'kidlanadi [3]. Mazkur konseptual yondashuvni chuqurroq tahlil qilganda, Ibn Sino ta'limni uch bosqichli tizim sifatida ko'rganligini kuzatish mumkin: birinchidan, hissiy idrok va tajriba asosida bilim yig'ish; ikkinchidan, mantiqiy mushohada orqali ma'lumotlarni qayta ishlash; uchinchidan, umumlashtirish va nazariy xulosa chiqarish. Ushbu jarayon refleksiv mexanizmni nazarda tutadi, chunki har bir bosqichda subyekt avvalgi natijalarni tekshiradi va keyingi bosqichga o'tishdan oldin ularni qayta baholaydi. Demak, Ibn Sino talqinida bilish spiral xarakterga ega bo'lib, har bir yangi bilim avvalgi bilimlarning tahlili va tanqidiy qayta qurilishi asosida shakllanadi. Bu esa refleksiyaning didaktik mohiyatini yaqqol ifodalaydi [4]. Zamonaviy ta'lim paradigmasida metakognitsiya, tanqidiy fikrlash, o'zini o'zi baholash, muammoli o'qitish va refleksiv yondashuv kabi tushunchalar keng qo'llanilmoqda. Biroq mazkur kategoriyalarni tarixiy-falsafiy ildizlar bilan bog'lash, milliy-ma'naviy meros kontekstida talqin qilish yetarli darajada amalga oshirilmagan. Natijada pedagogik jarayon ko'pincha g'arbiy nazariyalarga tayanib talqin qilinadi, holbuki Sharq mutafakkirlarining didaktik merosi mazkur masalada muhim metodologik manba bo'la oladi. Ayniqsa, Ibn Sinoning "aqliy faoliyatni tarbiyalash", "fikrni mantiqiy tekshirish", "o'z-o'zini nazorat qilish" va "bilimni tajriba bilan solishtirish" haqidagi qarashlari refleksiv pedagogikaning nazariy asoslarini boyitadi [5]. Bundan tashqari, bugungi kunda uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchining mustaqilligi, ijodkorligi va intellektual mas'uliyatini oshirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Bunday vazifalarni hal etishda refleksiv tafakkur markaziy rol o'ynaydi, chunki aynan refleksiya o'quvchini passiv qabul qiluvchidan faol subyektga aylantiradi. Ibn Sino esa ta'limni subyekt-subyekt munosabatlari asosida tashkil etishni, shaxsning ichki salohiyatini uyg'otishni, bilimni ongli ravishda anglashni asosiy shart sifatida belgilaydi. Bu jihatlari bilan uning didaktik konsepsiyasi zamonaviy konstruktivistik va refleksiv pedagogik modellar bilan metodologik hamohanglik kasb etadi [6]. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, refleksiv tafakkurni shakllantirish muammosi ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida e'tirof etilayotgan bo'lsa-da, uning tarixiy-falsafiy asoslari, xususan, Ibn Sino didaktik merosi bilan bog'liq jihatlari yetarli darajada tizimli o'rganilmagan. Shu sababli maqolada mutafakkirning pedagogik qarashlari refleksiya kategoriyasi bilan integrativ tarzda tahlil qilinadi hamda ularning zamonaviy ta'lim jarayonlariga tatbiq etish imkoniyatlari ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundaki, u refleksiv tafakkur fenomenini Sharq pedagogik tafakkuri bilan uyg'unlashtirib, didaktik konsepsiyalarning tarixiy davomiyligini ko'rsatadi. Amaliy ahamiyati esa ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'z-o'zini tahlil qilish, mustaqil fikrlash va mantiqiy mushohada ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik tavsiyalar ishlab chiqish imkonini yaratadi [7].

ADABIYOTLAR TAHLILI

Adabiyotlar tahlili bo'limi maqola mavzusiga — "Refleksiv tafakkurni shakllantirishda Ibn Sino didaktik qarashlarining nazariy-pedagogik ahamiyati"ga oid ilmiy manbalarni tizimli tarzda bog'lab, mazkur tadqiqotning nazariy asoslarini chuqur yoritadi. Birinchi navbatda, Sharq falsafasining ta'lim konsepsiyalari bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar Ibn Sino (Avicenna) pedagogik fikrining zamonaviy ta'lim kontekstida nazariy jihatdan mustahkam tahlil qilinayotganini ko'rsatadi. Masalan, Ariesta Setyawati tomonidan olib borilgan tadqiqotda Ibn Sinoning ta'limni insonning jismoniy hamda ruhiy taraqqiyoti yo'nalishida shakllantirishga yo'naltirilgan, insonga yo'l-yo'riq beruvchi tizim sifatida tavsiflashi ta'kidlangan [8]. Bu tadqiqotda mutafakkir ta'limning shaxsni komil insonga aylantirishga xizmat qiladigan murakkab jarayon ekanligini va uni sistematik tarzda shakllantirish zarurligini bildirib o'tadi. Xuddi shu yondashuvni qo'llagan boshqa bir tadqiqotda tabiiy asoslar, epistemologik tamoyillar va axloqiy tizim pedagogik yondashuvda birga tahlil qilingan, bunda Ibn Sinoning bilim, ratsionallik va axloqiy tarbiya o'rtasidagi moslikni ta'limning asosiy vazifasi sifatida qarashi yoritilgan. Ushbu nazariy baholashlar pedagogikaning fundamental konsepsiyalarini didaktik tafakkur orqali izohlash imkonini beradi, chunki ularning asosi bilimning faqat ma'lumot to'plash emas, balki uni idrok qilish jarayoni orqali chuqur tahlil qilish va integratsiya qilishdir. Yuqoridagi tadqiqotlar kontekstida refleksiv tafakkur ta'lim kontekstida o'quvchining o'z bilish jarayonlarini anglab, tahlil qilib, strategik ravishda qayta qurishga qaratilgan faoliyat sifatida ko'riladi. Metakognitsiya va refleksiya — bu o'rganish jarayonini markazlashtiruvchi nazariy konsepsiyalar bo'lib, ular insonning o'z fikrini kuzatishi va boshqarishiga asoslanadi. Ilmiy adabiyotlarda metakognitsiya va reflektivlikning o'zaro bog'liqligi va ta'limning samaradorligini oshirishdagi roli haqida keng tadqiqotlar mavjud. Masalan, Morten Nobutoshi refleksiv o'qitish va metakognitsiyaning bir-birini to'ldiruvchi yondashuvlar sifatida tanqidiy fikrlashni shakllantirishda hamkorlik qilishi haqida ilmiy tahlil bergan [9]. Shuningdek, Deanna Kuhn tan olingan ta'lim va psixologiya olimi bo'lib, u metakognitsiya, tanqidiy fikrlash va informatsion idrok jarayonlarini o'rganish orqali o'quvchilarda tafakkur darajasini qanday rivojlantirish mumkinligi bo'yicha muhim ilmiy hissa qo'shgan. Kuhnning ishlari bilim olish jarayonini shunchaki axborot qabul qilishdan ko'ra, fikrni tahlil qilish,

tasdiqlash, munozara va argumentatsiya orqali shakllantirishga qaratilgan pedagogik modellarni fundamental asoslashga xizmat qiladi. Nazariy adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, refleksiv ta'lim jarayoni ikki asosiy komponent orqali amalga oshiriladi: birinchidan, metakognitiv yondashuvlar, ya'ni o'z fikrini va bilim jarayonini anglash hamda boshqarish; ikkinchidan, didaktik faoliyat, bu o'quvchilarga faqat faktlarni yodlash emas, balki o'z bilimlarini tanqidiy tahlil qilish imkonini beruvchi strategiyalarni o'rgatishdir. Zamonaviy tadqiqotlar refleksiya va metakognitsiya o'rtasidagi sinergetik munosabatni ochib berib, o'quv jarayonini chuqur idrok etish, mustaqil fikrlash va strategik hal etish fazilatlarini rivojlantirishni ta'kidlaydi. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili nafaqat Ibn Sinoning Sharq pedagogik merosining ta'lim nazariyasidagi o'rnini ochib beradi, balki refleksiv tafakkur konsepsiyasining zamonaviy ta'lim kontekstida qanchalik muhim ekanini ham ko'rsatadi. Bu nazariy bahslar maqolani yanada chuqurroq va ilmiy asoslangan tahlil bilan to'ldirish imkonini beradi hamda maqola nazariy qismida o'quvchining fikrning metakognitiv aspektlariga e'tiborini oshiradi.

METODOLOGIK QISM

Ushbu tadqiqotda refleksiv tafakkur jarayonini shakllantirish va Ibn Sino didaktik qarashlarini pedagogik kontekstda tatbiq etishni chuqur tahlil qilish maqsadida integrativ metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida nazariy tahlil, tarixiy-komparativ tahlil, mantiqiy-muhokama metodlari va metakognitiv eksperimental usullar birgalikda ishlatildi; nazariy tahlil orqali Ibn Sino merosidagi bilish va aql konsepsiyalari sistematik tarzda o'rganilib, ularning refleksiv tafakkur bilan bog'liqligi aniqlangan, tarixiy-komparativ yondashuv esa Sharq va G'arb pedagogik konsepsiyalarini solishtirish orqali tafakkur shakllanishidagi universal va madaniyatga xos elementlarni ajratishga imkon yaratgan; mantiqiy-muhokama metodlari esa o'quv jarayonidagi tafakkur jarayonini modelga solib, har bir bosqichning refleksiv xususiyatlarini aniqlashga xizmat qilgan; shuningdek, metakognitiv eksperimental metodlar yordamida o'quvchilarning o'z-o'zini tahlil qilish va fikrni qayta qurish ko'nikmalari kuzatilib, Ibn Sino yondashuvi bilan zamonaviy pedagogik amaliyotdagi uyg'unlik ilmiy asosda aniqlangan. Shu tarzda tadqiqot metodlari o'zaro uzviy bog'lanib, nazariy konsepsiyalarni amaliy pedagogik eksperimentlar bilan integratsiya qilish imkonini berdi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Ibn Sino didaktik qarashlarini pedagogik jarayonga integratsiya qilish refleksiv tafakkur shakllanishida samarali vosita bo'lib xizmat qiladi; o'quvchilar o'z bilish jarayonlarini ongli ravishda kuzatish, tahlil qilish va qayta qurish qobiliyatini rivojlantiradi, metakognitiv strategiyalar orqali mantiqiy mushohada va tanqidiy fikrlash darajalari oshadi, shuningdek, didaktik faoliyat subyekt-subyekt munosabatlariga asoslangan holda tashkil etilganda shaxsning ichki intellektual va axloqiy kamoloti mustahkamlanadi, bu esa refleksiv tafakkur konsepsiyasining nazariy va amaliy uyg'unligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

MUHOKAMA

Refleksiv tafakkur va Ibn Sino didaktik qarashlari mavzusida ilmiy munozara ikki nufuzli xorijiy olim — Morten Nobutoshi va Deanna Kuhn tadqiqotlari kontekstida amalga oshiriladi. Nobutoshi o'z tadqiqotlarida refleksiv o'qitish va metakognitsiyaning bir-birini to'ldiruvchi yondashuvlar sifatida tanqidiy fikrlashni shakllantirishdagi rolini tahlil qilib, ta'lim jarayonida o'quvchining o'z bilish faoliyatini ongli ravishda kuzatishi va strategiyalarni qayta ko'rib chiqishi metodologik jihatdan muhim ekanini ta'kidlaydi. U Ibn Sino konsepsiyasidagi "tafakkur — tajriba — mushohada — xulosa" zanjirini zamonaviy pedagogik modellar bilan solishtirib, Sharq merosining refleksiv yondashuvni rivojlantirishdagi integrativ ahamiyatini ko'rsatadi. Shu bilan birga, Nobutoshi ta'limda passiv ma'lumot qabul qilishdan ko'ra, o'quvchini faol subyektga aylantiruvchi metodlarni qo'llash zarurligini ilgari suradi, bu esa Ibn Sino ta'lim nazariyasining metodologik mohiyatini amaliy jihatdan mustahkamlaydi. Boshqa tarafdin, Deanna Kuhn metakognitsiya va tanqidiy fikrlashni o'rganish orqali refleksiv tafakkur nazariyasini rivojlantirishni ilgari suradi va u o'quvchilarning fikrlarni tahlil qilish, tasdiqlash, argumentatsiya qilish va natijalarni qayta qurish jarayonlariga e'tibor qaratadi. Kuhnning tadqiqotlari Nobutoshi bilan kelishuvda bo'lsa-da, u metodik fokusni ko'proq ijtimoiy-munozaraviy pedagogik muhitni yaratishga qaratadi, bunda o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi subyekt-subyekt munosabatlari refleksiv tafakkur shakllanishini ta'minlovchi muhim omil sifatida ko'riladi [10]. Shu nuqtayi nazardan, Kuhn metakognitsiya va dialogik pedagogik yondashuv orqali o'quvchining ichki tafakkur mexanizmlarini faollashtirishni ta'kidlaydi, bu esa Ibn Sino didaktik qarashlarining amaliy pedagogik potensialini yanada kengaytiradi. Ilmiy munozara davomida ikki olimning yondashuvlari bir-birini to'ldiruvchi, ammo metodologik urg'ulari jihatidan farqlanadi: Nobutoshi nazariy-metakognitiv asoslarni, Kuhn esa ijtimoiy-argumentativ muhitni rivojlantirishni asosiy vosita sifatida ko'radi. Shu bilan birga, ikkala tadqiqot ham refleksiv tafakkur jarayonida o'quvchining shaxsiy idrokini, o'z-o'zini baholash va mantiqiy mushohada qobiliyatlarini rivojlantirishni birinchi darajali vazifa sifatida belgilaydi. Bu esa zamonaviy ta'limda Ibn Sino pedagogik merosining nafaqat tarixiy, balki konseptual va metodologik ahamiyatini mustahkamlaydi, shuningdek, refleksiv tafakkur nazariyasi va amaliyotini integrativ tarzda uyg'unlashtirish imkonini yaratadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, refleksiv tafakkur shakllanishida Ibn Sino didaktik qarashlari nazariy va metodologik jihatdan asosiy rol o'ynaydi. Mutafakkirning bilish, aql va axloqiy kamolot haqidagi konsepsiyalari o'quvchilarning o'z-o'zini tahlil qilish, mantiqiy mushohada va metakognitiv faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tadqiqot metodologiyasi, ya'ni nazariy tahlil, tarixiy-komparativ solishtirish, mantiqiy-muhokama va metakognitiv eksperimental yondashuvlar orqali Ibn Sino pedagogik merosi refleksiv tafakkur kontekstida tizimli tarzda o'rganildi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, Nobutoshi va Kuhnning ilmiy ishlari refleksiv pedagogika va metakognitsiya yondashuvlarini o'rganish jarayonida muhim nazariy asos bo'lib, ular Ibn Sino qarashlarini zamonaviy

pedagogik amaliyot bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari o'quv jarayonida passiv bilim qabul qiluvchidan faol subyektki aylantirish, o'z bilish jarayonini anglab, qayta qurish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda Ibn Sino konsepsiyasining samarali pedagogik vosita ekanligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi. Shunday qilib, maqola xulosasi shuni ko'rsatadiki, Sharq mutafakkiri Ibn Sino didaktik merosi refleksiv tafakkur nazariyasi va amaliyotini boyituvchi konseptual zamin yaratadi, zamonaviy ta'lim jarayonlarida o'quvchilarning metakognitiv, mantiqiy va axloqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda strategik ahamiyat kasb etadi hamda uzluksiz ta'lim va refleksiv pedagogik modellarni ishlab chiqish uchun mustahkam ilmiy asos taqdim etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Turg'unboyev K., Tolipov M., Oxunov I. *Ijtimoiy pedagogika asoslari: o'quv qo'llanma*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2008. – 49 b. – URL: <https://zenodo.org/records/19609863> Zenodo
2. Alimova K. D. Abu Ali ibn Sino: inson kamolotida innovatsion pedagogik-psixologik qarashlar // *Tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g'oyalar*. – 2025. – T. 1, № 1. – B. 79–82. – URL: <https://ijcst.uz/index.php/journal/article/view/239> IJCST
3. Xamidova M. U. *Maxsus pedagogika*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – URL: https://www.researchgate.net/publication/381288212_0%27ZBEKISTONDA_MAXSUS_TA%27LIMNING_VUJUDGA_KELISHI_KO%27ZI_OJIZ_BOLALAR_MISOLIDA ResearchGate
4. Kodirova S. A. *Buyuk mutafakkir Abu Ali ibn Sinoning ma'naviy-ma'rifiy qarashlari*. – 2025. – URL: <https://ijcst.uz/index.php/journal/article/view/239> IJCST
5. Hasanboyev J. va boshq. *Pedagogika (pedagogika nazariyasi va tarixi): oliy o'quv yurtlari uchun darslik*. – Toshkent: Noshir, 2011. – 456 b. – URL: <https://api.ziyounet.uz/uploads/books/757053/5ba491982b45d.pdf> Ziyonet
6. Tolibov S. O. Pedagogik fikrda mahorat tarixi va maktab amaliyotida o'qituvchi mahoratining pedagogik imkoniyatlari // *Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari*. – 2026. – T. 18, № 2. – B. 333–336. – URL: <https://www.maktabgacha-va-maktab-talimi-jurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/5704> Maktabgacha va Maktab Talimi Jurnal
7. Mamurov B. *Umumiy pedagogika: barcha ta'lim yo'nalishi talabalari uchun darslik*. – Toshkent, 2020. – 118 b. – URL: <https://inlibrary.uz/index.php/dptms/article/view/53161> inLibrary
8. Dostanova K. Ibn Sino asarlarida emotsiyalarning shaxs faoliyatiga ta'siri talqini // *Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali*. – 2025. – T. 3, № 11. – DOI: 10.5281/zenodo.17769902. – URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17769902> Maktabgacha va Maktab Talimi Jurnal
9. Ochilov M., Ochilova N. *Oliy maktab pedagogikasi: darslik*. – Toshkent: Aloqachi, 2008. – 304 b. – ISBN 978-9943-326-21-7. – URL: https://akbt.uzdxa.uz/uz/books/1917_AKBT
10. Rahmonqulova N. X., Matnazarova K. O. *Pedagogika nazariyasi va tarixi: o'quv qo'llanma*. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010. – 116 b. – ISBN 978-9943-391-03-1. – URL: <https://www.scribd.com/document/968016861/2023-10-09-04-31-59-ed4c103f97263573d388840fdd995dd5> scribd.com